

Жайнаков Ш.А.

**ПРОКУРАТУРА ОРГАНДАРЫНЫН АЛГАЧКЫ ТЕКШЕРҮҮ ОРГАНДАРЫ
ТАРАБЫНАН МЫЙЗАМДАРДЫ АТКАРУУСУН КӨЗӨМӨЛДӨӨДӨГҮ ОРДУ**

Жайнаков Ш.А.

**МЕСТО И РОЛЬ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ В ПРОЦЕССЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ
НАДЗОРА ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗАКОНОВ**

Sh.A. Zhainakov

**THE PLACE AND ROLE OF PROSECUTORS IN THE PROCESS OF SUPERVISION
OVER EXECUTION OF LAWS**

УДК:338.107.13

Бул илимий макалада прокуратура органдарынын мыйзамдарды жана башка ченемдик укуктук актыларды аткарышын көзөмөлдөө боюнча ыйгарым укуктарынын кээ бир аспектилерин анализге алынган.

Негизги сөздөр: прокуратура, мыйзам, укук, сот, кодекс.

В данной научной статье проанализированы отдельные аспекты полномочий органов прокуратуры по осуществлению надзора за исполнением законов и иных нормативно-правовых актов.

Ключевые слова: прокуратура, закон, право, суд, кодекс.

In this scientific article analyses certain aspects of prosecutorial oversight over the implementation of laws and other normative legal acts.

Key words: prosecutor's office, law, right, court, code.

Укукка негизделген мамлекетте мыйзамдардын жогору турушу жана адам укуктары жана эркиндиктеринин урматталышы баа жеткис болуп, укуктук мамлекеттин негизги иш аракетин аныктап турат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесине ылайык;

Адам укуктары жана эркиндиктери ажырагыс, ал ар бир адамга төрөлгөндөн баштап таандык.

Адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелет. Алар тикелей колдонулат, мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлигинин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун аныктап турат.

Кыргыз Республикасы өз аймагынын чегинде, өзүнүн юрисдикциясында турган бардык адамдардын укуктары менен эркиндиктерин урматтайт жана камсыз кылат.

Эч ким жынысы, расасы, тили, майыптуулугу, этноско таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий же башка ынанымдары, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлары боюнча кодулоого алынышы мүмкүн эмес.

Эл аралык милдеттенмелерге ылайык ар кайсы социалдык топтор үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылууга багытталып, мыйзамда белгиленген атайын чаралар кодулоо деп эсептелбейт.

Кыргыз Республикасында мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей.¹

Укукка негизделген мамлекетте укук коргоо функциясын аткарган бир канча органдар бар, алардын ар бири мыйзамдарга ылайык иш алып барат, ошондой эле эч бир бийликтин бутагына баш ийбеген башка мамлекеттик орган катары мыйзамдардын так, бирдей аткарылышына көзөмөл жүргүзүүчү прокуратура органы да бар. Башка укук коргоо органдары мамлекеттин аткаруу бийлигине таандык болуп өз ишмердүүлүгүн жүргүзөт.

Изилдөөбүздө биз прокуратура органдарынын мыйзамдардын аткарылышындагы көзөмөл жүргүзүү ишмердүүлүгү тагыраак айтканда изин-суутпай издөө ишин, алгачкы текшерүүнү жана тергөөнү жүзөгө ашырган органдардын мыйзамдарды аткарышын көзөмөлдөө багытындагы ролун анализге алабыз.

«Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» мыйзамына ылайык мыйзамдардын аткарылышына көзөмөл жүргүзүүдөгү орду аныкталган.

Ага ылайык; Кыргыз Республикасынын прокуратурасы - Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын жана башка ченемдик укуктук актыларынын так жана бирдей аткарылышына көзөмөл жүргүзүүчү башка мамлекеттик орган.

Прокуратура органдары мамлекеттеги мыйзамдардын аткарылышы көзөмөлдөөчү функциясын аткарган органдардын бири болуп саналат.²

Алардын ыйгарым укуктары бир гана «Прокуратура жөнүндө» мыйзам менен гана жөнгө салынбастан укуктун башка тармактары жазык процессуалдык мыйзамы, жазык аткаруу мыйзамы, жарандык мыйзам, административдик жоопкерчилик жөнүндөгү мыйзам актылары жана башка актылар менен да жөнгө салынган.

Бул мыйзам актыларындагы беренелерде камтылган жоболор прокуратура органдарынын мыйзамдардын аткарылышына көзөмөл жүргүзүүдөгү ыйгарым укуктарын бир канча кеңейтүү менен бирдикте бул органдарга жоопкерчиликти да жүктөйт.

Прокуратура органдарына мыйзам тарабынан аныкталган милдеттер да жүктөлгөн.

Негизги милдеттери болуп;

- Мыйзамдын үстөмдүгүн, мыйзамдуулуктун биримдүүлүгүн жана чыңдалышын, ошондой эле

¹ Кыргыз Республикасынын Конституциясы 27.07.2010-ж.

² Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» мыйзамы 27.07.2009-ж. №224

коомдун жана мамлекеттин мыйзам менен корголуучу кызыкчылыктарын камсыз кылуу

- аткаруу бийлигинин органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, алардын кызмат адамдары тарабынан мыйзамдардын так жана бир түрдүү аткарылышына көзөмөлдөө;

- изин суутпай издөө ишин, тергөөнү жүзгө ашыруучу органдар тарабынан мыйзамдардын сакталышы үчүн көзөмөлдөө;

- жазык иштери боюнча соттордун чечимдерин аткарууда, ошондой эле жарандардын жеке эркиндигин чектөөгө байланышкан мажбурлоо мүнөздөгү чараларды колдонууда мыйзамдардын сакталышы үчүн көзөмөлдөө;

- мыйзам менен аныкталган учурларда сотто жарандын же мамлекеттин кызыкчылыктарына өкүл болуу;

- сотто мамлекеттик айыптоону колдоо;

- мамлекеттик органдардын кызмат адамдарын жазыктык куугунтуктоо болуп саналат.³

Жогорудагыларды эске алганда прокуратура органдарынын ыйгарым укуктары башка укук коргоо органдарынын бир канча кененирээк.

Прокуратура органдары кылмыштуулукка каршы күрөшүү менен, кылмыштын бетин ачуу, кылмышты куугунтуктоо, мыйзамдардын аткарылышына көзөмөл жүргүзүү боюнча да ыйгарым укуктары бар.

Прокуратура органдарынын жазык-процессуалдык мыйзамында да бир канча ыйгарым укуктары каралган.

Кыргыз Республикасынын жазык-процессуалдык кодексине ылайык прокуратура органдары жазык куугунтугун өзүнүн ыйгарым укуктарынын чегинде жүзгө ашыруучу орган катары таанылат.⁴

(Прокуратура органдары өз ыйгарым укугунун чегинде:

1) Жазык ишин козгойт;

2) Жазык иштерин тергөөнүн мыйзамдуулугуна көзөмөл жүргүзөт;

3) жасалган же даярдалып жаткан кылмыштар жөнүндө билдирүүлөрдү кабыл алуу, каттоо жана чечүү туурасында мыйзамдын талаптарынын аткарылышына текшерет;

4) төмөн турган прокурордун мыйзамсыз жана негизсиз токтомдорун жокко чыгарат;

5) алгачкы текшерүү органынын, тергөөчүнүн жана төмөн турган прокурордун чечимине жана аракеттерине даттанууну карайт.

6) сотто айыптоону колдойт;

7) жазык иши боюнча соттук кароо жүрүп жаткандыгына байланыштуу изин суутпай издөө иш-чараларын жүргүзүү туурасында, ошондой эле

соттук заседаниеге чакырылган адамдын катышуусун камсыз кылууда чараларды кабыл алуу боюнча алгачкы текшерүү органына жазуу жүзүндө көрсөтмө берет.

8) жазыктык сот ишине катышкан жабырлануучуну, күбөнү жана башка адамдарды коргоо чараларын колдонуу туурасында тапшырма берет.

9) тергөөнүн мөөнөттөрүн узартат;

10) тергөөчүгө камакка алуу же үй камагына алуу түрүндө бөгөт коюу чарасын тандап алуу жөнүндө, шек саналуучуну же айыпталуучуну соттук чечимдин негизинде жол берилген камакка алууда кармоонун мөөнөтүн узартуу жөнүндө соттун алдында өтүнүч кылууга макулдук берет.

Жогорудагы жазылгандарга ылайык прокуратура органдары жазык иштерин тергөөнүн мыйзамдуулугуна көзөмөл жүргүзүүчү орган катары кеңири ыйгарым укуктарга ээ.

Кыргыз Республикасынын жазык процессуалдык кодексинин 161-беренесине ылайык прокуратура органдары тергөө органдарына да кирет.

КР ЖПК 163 беренесине ылайык кылмыштын түрлөрүнө жараша прокуратура органдарынын тергөө бөлүмдөрүндө тийиштүү тергөөнүн караштуулугу аныкталган. Ошондуктан прокуратура органдары кылмыш иштери боюнча тергөө аракеттерин да жүргүзө алат.

Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза аткаруу кодексине ылайык прокуратура органдары жазаны аткаруу боюнча да укуктарга ээ. КР кылмыш жаза-аткаруу кодексинин 21-беренесине ылайык алар жазаны аткаруучу мекемелер менен органдардын администрациясы тарабынан мыйзамдардын аткарылышына, кармалгандар, камакка алынгандар аларды кармоочу жерлерде тургандыгынын, ошондой эле сот аныктаган мажбурлоо мүнөздөгү жазалоо чараларынын, жазык-аткаруу системасынын органдарында жана мекемелеринде соттолгондордун, камакка алынган адамдардын, ошондой эле мажбурлоо мүнөздөгү чараларга дуушар болгон адамдардын аларды кармоонун тартибинин жана шарттарынын Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген талаптарын сактоо карата көзөмөл жүргүзөт.⁵

КР КЖАКнин 39-17- берененин 2-3-пунктарына ылайык соттолгонго эркиндигин чектөө түрүндөгү жазаны эркиндигинен ажыратуу менен алмаштыруу маселесин чечүүдө жана жазаны өтөөдөн кыянат баш тарткан соттолуучудан баш тартуунун себептерин аныктоо үчүн кармоо прокурордун санкциясы менен ишке ашырылат.

Илимий макалабызды жыйынтыктап жатып төмөнкүдөй тыянакты чыгарсак болот;

- прокуратура органдары мамлекеттеги мыйзамдардын аткарылышына көзөмөл жүргүзүүчү орган катары өзүнө тиешелүү ыйгарым укуктарга ээ;

- прокуратура органдары изин-суутпай издөө ишин, алгачкы текшерүүнү жана тергөөнү жүзгө

³ Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» мыйзамы 27.07.2009. №224

⁴ Кыргыз Республикасынын жазык процессуалдык кодекси 1999-жылдын 30-июну. N 62.

⁵ Кыргыз Республикасынын жазык аткаруу кодекси 1999-жылдын 13-декабры N 142.

ашырган органдардын мыйзамдарды жана башка ченемдик укуктук актыларды аткарышын көзөмөлдөөдө жана кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө маанилүү орунду ээлейт.

- алардын ыйгарым укуктары жана милдеттери бир гана «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндөгү» мыйзамы менен жөнгө салынбастан башка укуктун тармактар менен да жөнгө салынат;

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы.– Б., 2010.
2. Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» мыйзамы 27.07.2009. №224
3. Кыргыз Республикасынын жазык процессуалдык кодекси 1999-жылдын 30-июну, N 62.
4. Кыргыз Республикасынын жазык аткаруу кодекси 1999-жылдын 13-декабры, N 142.

Рецензент: к.п.н. Мухтаров М.
